

Néhány szempont a hitoktatáshoz.

(Különös tekintettel az I. II. elemi osztály hitoktatására.)

III. Közlemény.

5. A módszer. Mielőtt elmélyednénk a vallás-erkölcsi oktatás módszerének kérdéseibe, kötelességünk lenne a tananyag problémájával foglalkozni. Az első kérdés: mit tanítsunk? — ezután következik a második: hogyan tanítsunk?

Az első kérdésre nézve a feleletet megtaláljuk egyházunk hivatalos tantervében. (L. 1914 évi főtanácsi jegyzőkönyv 89–90. lapját). Az előírt tananyag követeli az ünnepek ismertetését is, de az I–II-ik osztályból kizárja a bibliai történeteket. Ezt a megszorítást célszerűtlennek kell minősítenünk, mert az ünnepeket Jézus életének történetei nélkül nem lehet a gyermekek szívébe maradandóan belevésni. A bibliai történetektől a vallás-erkölcsi oktatás¹ az I. II. o.-ban sem szabad, hogy féljen. A történetekből mindig a vallásos magot kell kihámozni és azt a gyermek felfogóképességének megfelelő formában kell nyújtani. A történetnek kötött formájával nem szabad rajtunk uralkodnia, ellenkezőleg mi vagyunk urai a történetnek s azt olyan formában és módon használjuk fel, mellyel legjobban szolgálja vallásos oktatásunk célját. (L. F. Niebergall: „Die religiöse Erziehung . . .“ 81–83 lap). A bibliai történeteket a gyermek lelkének megfelelő fokon állítjuk be oktatásunkba. Az első—második osztályban mesét mondunk pl. karácsonyról. A csillag, pásztorok, a kis fiu születése, a szülők boldogsága és hálája, amit a gyermeknek templomba vitelével bizonyítanak, mind örömet és Isten iránti szeretetet ébresztenek a gyermekben. Itt nem kell megemlíteni a császár, helytartó, tartományok és helységek neveit, csak ünnepies boldog légkört kell teremteni a gyermek köré, hogy az bearanyozza egy szent élménnyel a lelkét. Ilyen értelemben sok bibliai történet iktatható az I., II. o. hitoktatásába, melyekből, mint a legeredetibb forrásból nyeri a gyer-

¹ Oktatás szó tartalma: tanítás és nevelés = nevelő-tanítás.

mek a szentséges élményt. „Mindenesetre, amikor nem kutatásról, hanem a történelem gyakorlati felhasználásáról van szó, nem szolgálai, hanem urai vagyunk annak. Mi a múlt dolgainak is urai vagyunk. Mi a történelem takaróitól felszabadítjuk magunkat, legyenek azok, antik, keleti, görög, római, akár középkori formájuk is. Mi a belőlük beszélő igazságokra hallgatunk, de a saját fülünkkel. Mi nem hagyjuk leigázni magunkat azon kifejezési formától, amit annak idején fel kellett venniök. Nem akarunk sem a reformáció, sem a Biblia szolgálai lenni, ellenben gyermekek kívánunk lenni Atyánk házában, akiknek joguk van minden kegyesség mellett az örökölt házieszközöket, úgy alakítani és használni, ahogyan tetszik. Nyugodtan haladunk így is Istenországa nagyjainak nyomában: Jézust, Pált és Luthert követve.“

E rövid kitérés után rátérünk a hitoktatás módszerének kérdésére. Kiindulásul elfogadjuk a következő alapelvet: a hitoktatással objektív vallást kell közvetíteni, hogy szubjektívét keltsünk. Az a kérdés, hogy célunkat milyen uton érjük el?

E kérdésre egyszerűen azt felelhetjük, hogy a gyermek lelke utján. Ismerjük a 7–9 éves gyermek lelkivilágát, általánosságban annak vallásos tartalmát. Ezután tisztáznunk kellene, hogy milyen vallást akarunk átadni, illetőleg ébresztetni a gyermekben? Röviden azt felelhetjük, hogy olyan vallást akarunk a gyermek lelkében építeni, melynek lényege a szentség tisztelete és az Istennel (a szentség hordozójával) való közösség-tudat. Ez a lényeg kell, hogy a gyermek életének zsinórmértéke legyen.

A tanterv az I. o.-ban a megbeszélést csak erkölcsi szempontból ajánlja. Ne féljünk a vallástól sem, hiszen annak csirája már régen a gyermek lelkében él és várja a szent fuvallatot, melynek érintésére elinduljon nőni és hatni, a kicsi szívet boldogító erőkkkel megajándékozni.

Kitűzött célunk szerint nem elegendő a lelket személyiséggé nevelni, hanem az emberiség legmagasabbrendű értékeinek munkálójává kell tenni s képesíteni arra, hogy lelkének értékeit az utódai számára kötelességszerűen átadja.

Szóval, mi tetteket követelünk s így magától adódik, hogy cselekvésre kell nevelnünk.

Lássuk már most a gyakorlati megvalósítás színhelyét: a hittanórát.

Mindenek előtt, amidőn az iskola termébe belépünk, le kell

szögeznünk azt, hogy mi nem ismereteket akarunk közölni, hanem élővallást óhajtunk ébreszteni a gyermekben. Még egyszer hangsúlyozzuk, habár a vallásnak vannak intellektuális elemei is, ezeket nem szabad az érzelmi és akarati elemek rovására előtérbe helyezni. Tehát ne vizsgai eredményre tanítsunk, hanem csak a nevelés keretein belül adjunk helyet az u. n. anyagtanításnak.

Nevelői munkánknak a gyermek lelki strukturájának ismerete által a lélek csatornáin át kell az életébe beleágyaznia a magasabbrendű, az Isten szerinti életet. Módszerünket, mivel a lélektan eredményeit használja fel, pszichológiai módszernek nevezzük.

E módszer alkalmazásával a következőképen kell eljárunk: Legelőször is a hittanóra anyagából ki kell emelnünk a vallás-erkölcsi magot. Tisztán kell látnunk, hogy mit akarunk a gyermekben élménnyé tenni. Ha ezt tudjuk, akkor az élmény ébresztés munkájához kell fognunk. Először szemléletet kell nyújtanunk. Ha ezt elbeszélés útján tesszük, akkor az elbeszélésben legyen költői erő. Az elbeszélés stílusa lehet meseszerű, de sohasem szabad a mesemondás könnyedségével kezelni a tárgyat. Érezze a gyermek, hogy komoly és szent dologról van szó. A hitoktató ünnepélyes, komoly, de pózmanes magatartása éreztesse a gyermekkel, hogy tiszteletreméltó az a tárgy, amelyről tanít. De azért semmiesetre sem szabad a hittanórának zordnak lennie, hanem az öröm boldog légkörének kell betöltenie minden percét. A szemléletet kérdeve kifejtő beszélgetéssel is nyújthatjuk. Itt nagy gondot kell fordítani a kérdés szerkezetére. Sohasem szabad eldöntő kérdést feladni, vagyis olyant, melyre a gyermek igennel — nemmel felelhet. A kérdés legyen kifejtő, vagyis olyan, melyet lelki munkával, intenzív öntevékenységgel a gyermeknek kell megszerkeszteni és megfogalmaznia. Csak segítő kérdésnek szabad eldöntő kérdéseket feladni. A szemlélet-nyújtás harmadik módja képek mutatása. A szemlélet-nyújtáshoz használt kép legyen mindig nagy műalkotások művészi reprodukciója. Nyújthatunk még szemléletet a természet és élet alkalmasan kínálkozó jelenségeivel (vihar, vagy duhajkodás, szerencsétlenség).

Ha a tanuló elegendő szemléletet nyert, érzelmei megmozdultak, akkor az anyagot az értelem síkjában megbeszéljük; ezáltal elmélyítjük s tágítjuk az élmény határait. Ennek megtörténtével le kell rögzíteni egy-egy mondás, vers, vagy ének betanításával. De nem szabad magoltatni, hanem úgy kell eljárni, hogy a tanuló örömmel tanulja meg a könyv nélküli anyagot.

A következő teendő az akaratot cselekvésre indítani. Rajzoltassuk le a szemléletet, mintáztassunk, faragtassunk. Ez lehet házi teendő is. Csináltassunk otthon virágos kertecskét s azt alkalomadtán nézzük meg. Készüljünk közösen egy irgalmas, vagy jó cselekedetre. Diszitsük fel egy-egy ünnepélyes alkalomra a templomot, ápoljunk közösen egy elhagyott sírt. Nagyobb gyermekek vállaljanak a kisebbek iránt szolgálatokat, segítsenek munkájukban, tanulásukban. Nem akarom a helyet foglalni további felsorolással, mert a leleményes hitoktató ezek alapján is ezer módját fogja találni a tettek megindításának.

Az órának csak egy része (10—15 perc) lehet az élményébresztő munka. Az élmény tágitása és rögzítése szintén 10—15 perc. A többi időt az öntevékenység kifejtésére használjuk.

A módszeres munka fokozatai tehát:

1. Előkészítés és célkitűzés. Az anyagot a gyermekkel élő viszonyba kell hozni. Az értéket az anyagból kidomborítani.

2. Anyagátadás (szemléltetés). Egy mély hatású szemlélés megváltoztathatja a lelket.

3. Értékelés. Hasonlítani kell más esetekkel és személyekkel, hogy az általános érték kidomborodjék és így a gyermek számára örök értéké váljék. E fokozat célja az élmény mélyítése és tágitása.

4. Elmélyítés és indítás. A gyermeket oda kell segíteni, hogy belső szükségszerűség hajtsa a megismert érték szerint élni. Megmutatni az Istennel való és a nélküle való élet nagy különbségét.

5. A tette való indítás. 1. Belső emelkedés az öntevékenység által, 2. cselekvés az életben.

A vallás természetéből következik, hogy nem lehet mindig a sablon szerint eljárni. Minden rendkívüli esetben a tárgy, a gyermeki lélek és a nevelői intuición határozza meg a leghelyesebb eljárást.

Jegyezzük meg jól, hogy a szavak nem ismeretek, az ismeret pedig még nem élet. A kereszténység pedig aktív életet követel. Az egyéni önzés síkjából ki kell lépni a társas élet fórumára. Dolgozzék a gyermek egész testtel, egész lélekkel, hogy saját gyarapodásával gyarapítsa a közösséget. A mai gyermeknek nem csak hinnie, nem csak tudnia kell, hanem a benne ébredt Istennel együtt kell munkálkodnia. A mai kereszténység gyakorlati magatartást jelent, addig érték és addig élhet, amíg eszményeit a valóságban, a hétköznapi forgatagában tudja megtestesíteni. A vasárnapi kereszténység lélekarangja megszólalt, de husvét virradt a munka-

napok poros, verejtékes gyakorlati keresztyénységére, hogy az ünnepnapok áhítatában megkoronáztassék az élet koronájával.

A módszerről való fejtegetésünket nem fejezhetjük úgy be, hogy ne emlékezzünk meg a gyermekistentiszteletekről. A gyermekistentisztelet a hitoktatás szerves kiegészítő része. A gyermek lelkivilágától távol áll a felnőttek Istentisztelete, ezért ajánlatos a gyermekeket kizárólagosan a gyermekistentiszteletekben részesíteni, még pedig a lelki fejlettségnek megfelelő 2—3 csoportban; csupán különös ünnepélyes alkalmakkor kell a felnőttekkel egyszerre a templomba vinni.

A gyermekistentisztelet nem vasárnapi iskola. Nem tanulás és hétköznapi munka helye. Ünnepélyes alkalom arra, hogy a lélek mélységes áhítatban találkozzék az Atyával. Ezért minimum legyen az anyag-közlés és maximum a vallásos erő és hatás közvetítése. Igazi értéke az istentiszteleti jellegében van. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy harangozással hívjuk a gyermeket is az ő lelki áhítatára. Az összegyűlt gyermekcsereg érezve már a templomba¹ lépés pillanatában, hogy ünnepélyes légkör veszi körül. Azokat a gyermekeket, akik legelőször mennek a gyermekistentiszteletre ünnepélyes formában kellene a nagyobbak köré befogadni. A szertartásnak énekléssel kell kezdődnie, az éneket kísérelje mindig az orgona. A tanulók az éneklésre álljanak fel. Orgona nélkül az éneklés nagyon iskolás jellegű és ez az iskolai hangulat rontja az áhítat intenzitását. A cselekvésről itt sem szabad megfeledkezni, ezért a könyörgést mondatonként mondják a gyermekek hangosan a lelkész után. A közös ima után 1—2 percnyi csendes magán-ima következzen. Ez az öntevékenység előkészítés az evangélium befogadására. Az igehirdetés idején a fegyelmet a lebilincselő előadással kell megtartani, mert egy megszólítás, kiállítás profanizálná az egész istentiszteletet. Az előadást nem tanácsos tulságosan szinessé, meseszerűvé tenni, legyen az mindig méltóságteljesen komoly, mert magasztos hivatása a lelkeket Isten hajlékának szentek-szentjébe vinni. Az ige-közlés tartama 20 percnél sohasem legyen több, hanem inkább kevesebb, mert a gyermek figyelme hamar kifárad és mint röpködő pille szertecsapong a templomban.

A kikérdezés teljesen felesleges, hadd pihenjen a boldog él-

¹ A gyermekistentiszteletet csak különös kényszerítő körülmények hatására tartjuk a templomon kívül.

mény a szívben. A növendékek közül egy-kettő a szertartás végén szavalhat, de csak olyan növendék, aki jól elkészült és olyan előadást tud produkálni, ami visszatetszés nélkül beilleszkedhetik az ünnepélyes hangulatba.

Ünnepek alkalmával a gyermekek diszitsék fel a templomot. A diszeket készítsék otthon el, hogy azokat a lelkész felügyelete alatt 4—5 perc alatt elhelyezzék.

A gyermekistentiszteleten nincs helye a tannak, dogmának, ott csak vallásos élmény kell.

A hitoktatás és gyermekistentisztelet sikere érdekében a lelkésznek állandó érintkezést kell fentartania a szülőkkel, hogy tőlük megtudja, milyen vallásos tevékenységet fejtenek ki otthon a gyermekek, s hogy a szülőket is bevonja a vallás-erkölcsi nevelés nehéz, de magasztos munkájába.

E módszertani fejtegetés után szenteljünk még egy kis időt a vallás-erkölcsi nevelés eszközeinek megtekintésére.

Dobai István.

(Folytatjuk.)

Jakab Elek életrajza.

Dr. Ferenczy Géza főgondnok kezdeményezésére és anyagi támogatásával az U. I. Társaság megbízása folytán Dr. Gál Kelemen megírta *Jakab Elek életrajzát különös tekintettel unitárius egyházi munkásságára*. Egy állandóan lánggal lobogó unitárius léleknek irodalmunkban szinte páratlanul álló áldásos munkásságát állítja előnkbe ez az új könyv, amelybe Dr. Gál Kelemen is bizonyára lelke legjavát vitte belé. Amint értesülünk, rövidesen megjelenik ez a mintegy 12 ivre terjedő munka, amellyel nemcsak egy nagy emberünknek állítunk emlékoszlopot, hanem irodalmunknak is díszére fog válni. Azért előre is felhívjuk rá olvasóink figyelmét és érdeklődését.